

religieus functioneren, maar dit betekent niet, dat ik langs die weg ook maar iets te weten kan komen over het wezen van de religie zelve of over het religieuze „zijn” van de mens als zodanig. De langzamerhand uit het wetenschappelijk veld verdwijnende ouderwetse godsdienstpsychologie is óók stervende, doordat ze haar krachten overschatte en meende door het bestuderen van de psychologie van de godsdienstige mens het wezen van de religie te kunnen bepalen of wel, zonder van de religie zelf kennis te nemen, „godsdienstpsychologische” bijdragen te kunnen leveren⁴⁷). De phaenomenologie zal de weg van de godsdienstpsychologie niet gaan; zij heeft veel breder opgaaf en een andere benaderingsmethode. Maar toch schijnt het, dat deze methode somwijlen een beoefening vindt op zulk een wijze, dat men tracht het wezen van de mens, van zijn religie, van zijn angst of van zijn schuldgevoel phaenomenologisch te bepalen.

Wij komen hier terug op de uitspraak van Binswanger, die wij boven reeds citeerden. Binswanger wil terugvallen, nu het verstaan van de mens niet meer steunen kan op theologie, kosmologie of ethiek, niet op enige „Seins-metaphysik”, maar op „eine *phänomenologische* Analyse des In-der-Welt-über-die-Welt-hinaus-seins”. „Damit hören Gott, Kosmos, ethische Norm, aber auch Wissenschaft, Politik und Technik auf, *Ausgangspunkte* für die Anthropologie und Psychologie zu sein.” Hier vinden wij een consequentie van de phaenomenologie, die ik onaanvaardbaar acht. Zomin als het Heidegger gelukte tot een waarlijk psychologische visie in metaphysische zin door te dringen⁴⁸); zomin is het, naar wij menen, Binswanger gelukt. Tot het verstaan van het wezen van de mens toch en tot het geven van een phaenomenologische analyse, die hem een anthropologie verschaft, die de basis kan zijn voor het verstaan van de totaliteit van de zin van zijn „zijn”, kan de mens op deze wijze nimmer komen. Immers, vóór men kan aanvaarden, dat er een phaenomenologische analyse des „In-der-Welt-über-die-Welt-hinaus-seins” mogelijk is, moet men aantonen, dat deze wijze van „zijn” phainoumena heeft, waaruit het wezen en de zin van dat „zijn” kunnen worden verklaard en verstaan. Bovendien tracht Binswanger de mens te doen verstaan door het verstaan van de mens zelf. Maar daarvoor moet hij zijn verstaan verstaan. Het beeld lijkt verschrikkelijk banaal, maar wie krijgt hier niet de indruk van de activiteit van de jonge hond, die altijd maar weer poogt zijn eigen staart te vangen? De zijnde mens wentelt rond in het zijn van zijn eigen zelf, om dat zijn door het zijn te verstaan. Zeer consequent is op dit standpunt alle openbaring Gods afgewezen. Binswanger wil de mens niet verstaan door enig standpunt te vinden, dat boven de mens uitgaat. Hij wil een alzijdige blik, niet op een zich buiten hem bevindende wereld, maar hij wil met de verstaans-activiteit in zichzelf de mens in zichzelf zien en verstaan. Vóór men nu aan de phaenomenologie het recht geeft zich op deze weg te begeven, zal zij moeten aantonen, dat zij in staat is tot deze activiteit. Bewijs hiervoor zal zij echter wel nimmer kunnen leveren. Maar ook al zou zij zulks kunnen, dan heeft zij nog niet het recht te doen datgene, wat Binswanger doen wil. Binswanger mag al zeggen, dat „das Men-